Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 10ης Μαΐου 2017*

«Προδικαστική παραπομπή — Ιθαγένεια της Ένωσης — Άρθρο 20 ΣΛΕΕ — Δικαίωμα διαμονής σε κράτος μέλος ως προϋπόθεση για την πρόσβαση στις κοινωνικές παροχές και τα οικογενειακά επιδόματα — Υπήκοος τρίτης χώρας που έχει την καθημερινή και πρακτική φροντίδα του ανήλικου τέκνου του, υπηκόου του εν λόγω κράτους μέλους — Υποχρέωση του υπηκόου τρίτης χώρας να αποδείξει την ανικανότητα του έτερου γονέα, υπηκόου του εν λόγω κράτους μέλους, να ασχοληθεί με το τέκνο — Άρνηση διαμονής που ενδέχεται να υποχρεώνει το τέκνο να εγκαταλείψει το έδαφος του κράτους μέλους, ή και, ενδεχομένως, το έδαφος της Ένωσης»

Στην υπόθεση C-133/15,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Centrale Raad van Beroep (εφετείο κοινωνικών ασφαλίσεων και δημοσιοϋπαλληλικών υποθέσεων, Κάτω Χώρες) με απόφαση της 16ης Μαρτίου 2015, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 18 Μαρτίου 2015, στο πλαίσιο της δίκης

H. C. Chavez-Vilchez,

P. Pinas,

U. Nikolic,

X. V. Garcia Perez,

J. Uwituze,

I. O. Enowassam,

A. E. Guerrero Chavez,

Y. R. L. Wip

κατά

Raad van bestuur van de Sociale verzekeringsbank,

College van burgemeester en wethouders van de gemeente Arnhem,

College van burgemeester en wethouders van de gemeente 's-Gravenhage,

College van burgemeester en wethouders van de gemeente 's-Hertogenbosch,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική

College van burgemeester en wethouders van de gemeente Amsterdam,

College van burgemeester en wethouders van de gemeente Rijswijk,

College van burgemeester en wethouders van de gemeente Rotterdam,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους K. Lenaerts, Πρόεδρο, A. Tizzano, Αντιπρόεδρο, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, J. L. da Cruz Vilaça, E. Juhász, M. Berger, A. Prechal και E. Regan, προέδρους τμήματος, A. Rosas (εισηγητή), C. Toader, M. Safjan, D. Šváby, E. Jarašiūnas και C. G. Fernlund, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Szpunar

γραμματέας: C. Strömholm, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 10ης Μαΐου 2016,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— οι A. E. Guerrero Chavez, I. O. Enowassam, J. Uwituze, X. V. Garcia Perez, U. Nikolic, P. Pinas και H. C. Chavez-Vilchez, εκπροσωπούμενες από τους E. Cerezo-Weijsenfeld, J. Kruseman, S. Çakici-Reinders και W. Fischer, advocaten,

— η Y. R. L. Wip, εκπροσωπούμενη από τους H. de Roo και T. Weterings, advocaten,

— η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. S. Schillemans και M. K. Bulterman,

— η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. Pochet, M. Jacobs καθώς και από τον S. Vanrie,

— η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους C. Thorning, M. Lyshøj καθώς και από την M. Wolff,

— η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον R. Coesme,

— η Λιθουανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις R. Krasuckaitė και V. Čepaitė,

— η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τις V. Kaye και C. Crane καθώς και από τον M. Holt, επικουρούμενους από τους D. Blundell και B. Lask, barristers,

— η Νορβηγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την I. Jansen και τον K. Moen,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τις D. Maidani και C. Tufvesson καθώς και από τον G. Wils,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2016,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικων διαφορών μεταξύ, αφενός, της H. C. Chavez-Vilchez και επτά λοιπών υπηκόων τρίτων χωρών, μητέρων ενός ή και περισσοτέρων ανήλικων τέκνων ολλανδικής ιθαγένειας, των οποίων έχουν την καθημερινή πραγματική φροντίδα, και, αφετέρου, των αρμόδιων ολλανδικών αρχών, σχετικά με την απόρριψη των αιτημάτων που είχαν υποβάλει για κοινωνική αρωγή και χορήγηση οικογενειακών επιδομάτων, με την αιτιολογία ότι οι ενδιαφερόμενες δεν είχαν δικαίωμα διαμονής στις Κάτω Χώρες.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Το άρθρο 2 της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, και διορθωτικά ΕΕ 2004, L 229, σ. 35, και ΕΕ 2005, L 197, σ. 34), φέρει τον τίτλο «Ορισμοί» και ορίζει τα ακόλουθα:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

1) “πολίτης της Ένωσης”: κάθε πρόσωπο το οποίο έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους·

2) “μέλος της οικογένειας”:

[…]

δ) οι συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες καθώς και εκείνοι του (της) συζύγου ή του (της) συντρόφου, όπως ορίζεται στο στοιχείο β)·

3) “κράτος μέλος υποδοχής”: το κράτος μέλος στο οποίο μεταβαίνει ο πολίτης της Ένωσης προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής.»

4 Το άρθρο 3 της ίδιας οδηγίας φέρει τον τίτλο «Δικαιούχοι» και στην παράγραφο 1 ορίζει τα ακόλουθα:

«Η παρούσα οδηγία ισχύει για όλους τους πολίτες της Ένωσης οι οποίοι μεταβαίνουν ή διαμένουν σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου είναι υπήκοοι καθώς και [για] τα μέλη των οικογενειών τους κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 2, σημείο 2, που τους συνοδεύουν ή πηγαίνουν να τους συναντήσουν.»

5 Το άρθρο 5 της οδηγίας 2004/38 φέρει τον τίτλο «Δικαίωμα εισόδου» και ορίζει τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη των διατάξεων επί των ταξιδιωτικών εγγράφων που ισχύουν για τους εθνικούς συνοριακούς ελέγχους, τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο στην επικράτειά τους σε κάθε πολίτη της Ένωσης ο οποίος φέρει ισχύον δελτίο ταυτότητας ή διαβατήριο, καθώς επίσης και στα μέλη της οικογένειας που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, εφόσον φέρουν ισχύον διαβατήριο.

Καμία θεώρηση εισόδου ή άλλη ισοδύναμη διατύπωση δεν επιβάλλεται στους πολίτες της Ένωσης.

2. Στα μέλη της οικογένειας που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους επιβάλλεται μόνο θεώρηση εισόδου σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 539/2001 [του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2001, περί του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών μελών, και του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή (ΕΕ 2001, L 81, σ. 1)] ή, ενδεχομένως, με το εθνικό δίκαιο. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, η κατοχή ισχύοντος δελτίου διαμονής προβλεπομένου στο άρθρο 10, απαλλάσσει τα εν λόγω μέλη της οικογένειας από την απαίτηση θεώρησης.

Τα κράτη μέλη παρέχουν στα εν λόγω πρόσωπα κάθε διευκόλυνση, προκειμένου να αποκτήσουν τις απαιτούμενες θεωρήσεις. Οι θεωρήσεις αυτές εκδίδονται, ατελώς, το συντομότερο δυνατόν, και βάσει ταχείας διαδικασίας.

[…]»

6 Το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Όλοι οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον:

α) είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί [εργαζόμενοι] στο κράτος μέλος υποδοχής, ή

β) διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη των οικογενειών τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της περιόδου παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας στο κράτος μέλος υποδοχής, ή

γ)

— […]

— διαθέτουν πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας στο κράτος μέλος υποδοχής και βεβαιώνουν την αρμόδια εθνική αρχή, με δήλωση ή με ισοδύναμο μέσο της επιλογής τους, ότι διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη της οικογένειάς τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά τη διάρκεια της παραμονής τους, ή

δ) είναι μέλη της οικογένειας τα οποία συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν πολίτη της Ένωσης που πληροί τους όρους που αναφέρονται στα στοιχεία α), β) ή γ).

2. Το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται στην παράγραφο 1 εκτείνεται στα μέλη της οικογένειας τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν, στο κράτος μέλος υποδοχής, τον πολίτη της Ένωσης και εφόσον ο εν λόγω πολίτης πληροί τους όρους που αναφέρονται στην παράγραφο 1 στοιχεία α), β) ή γ).»

Το ολλανδικό δίκαιο

7 Το άρθρο 1 του Vreemdelingenwet 2000 (νόμου του 2000 περί αλλοδαπών), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης (στο εξής: νόμος περί αλλοδαπών), έχει ως εξής:

«Για τους σκοπούς του παρόντος νόμου και των διατάξεων που θεσπίζονται βάσει αυτού, νοούνται ως:

[…]

e) κοινοτικοί υπήκοοι:
   1° οι υπήκοοι των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι οποίοι, βάσει της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, επιτρέπεται να εισέρχονται και να διαμένουν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους·
   2° τα μέλη της οικογένειας των αναφερομένων στο σημείο 1° προσώπων τα οποία έχουν την ιθαγένεια τρίτης χώρας και τα οποία, βάσει αποφάσεως εκδοθείσας κατ' εφαρμογήν της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, επιτρέπεται να εισέρχονται και να διαμένουν στο έδαφος κράτους μέλους·

[…]».

8 Το άρθρο 8 του εν λόγω νόμου ορίζει τα εξής:

«Αλλοδαπός έχει δικαίωμα νόμιμης διαμονής στις Κάτω Χώρες μόνον στις κατωτέρω περιπτώσεις:

[…]

e) ως κοινοτικός υπήκοος, εφόσον διαμένει στις Κάτω Χώρες βάσει ρυθμίσεως θεσπισθείσας δυνάμει της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ή της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο·

f) στην περίπτωση που, ενόσω αναμένεται η απόφαση επί αιτήσεως αδείας διαμονής, […] προβλέπεται από τον παρόντα νόμο ή από διάταξη που έχει εκδοθεί δυνάμει του νόμου αυτού ή από δικαστική απόφαση ότι ο αλλοδαπός δεν πρέπει να απελαθεί έως ότου εκδοθεί απόφαση επί της αιτήσεώς του·

g) στην περίπτωση που, ενόσω αναμένεται η απόφαση επί αιτήσεως αδείας διαμονής […] ή παρατάσεως άδειας διαμονής […] ή τροποποιήσεως άδειας διαμονής, προβλέπεται από τον παρόντα νόμο ή από διάταξη που έχει εκδοθεί δυνάμει του νόμου αυτού ή από δικαστική απόφαση ότι ο αλλοδαπός δεν πρέπει να απελαθεί έως ότου εκδοθεί απόφαση επί της αιτήσεώς του·

h) στην περίπτωση που, ενόσω αναμένεται η απόφαση επί διοικητικής ή δικαστικής προσφυγής, προβλέπεται από τον παρόντα νόμο ή από διάταξη που έχει εκδοθεί δυνάμει του νόμου αυτού ή από δικαστική απόφαση ότι ο αλλοδαπός δεν πρέπει να απελαθεί έως ότου εκδοθεί απόφαση επί της εν λόγω προσφυγής.»

9 Το άρθρο 10 του νόμου περί αλλοδαπών προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Ο αλλοδαπός που δεν διαμένει νόμιμα στη χώρα δεν δικαιούται παροχές και επιδόματα που χορηγούνται με απόφαση διοικητικού οργάνου. Η πρώτη περίοδος εφαρμόζεται, mutatis mutandis, επί των απαλλαγών και των αδειών που προβλέπονται από τον νόμο ή από κανονιστική πράξη.

2. Παρέκκλιση από την παράγραφο 1 χωρεί αν πρόκειται για αίτημα που αφορά την εκπαίδευση, την παροχή αναγκαίας ιατρικής περιθάλψεως, την πρόληψη προσβολών της δημόσιας υγείας ή την παροχή νομικής αρωγής στον αλλοδαπό.

3. Απόφαση που κάνει δεκτό αίτημα [για παροχή ή επίδομα] δεν θεμελιώνει δικαίωμα νόμιμης διαμονής.»

10 Η Vreemdelingencirculaire 2000 (εγκύκλιος του 2000 περί αλλοδαπών), όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο για την υπόθεση της κύριας δίκης χρόνο (στο εξής: εγκύκλιος περί αλλοδαπών), περιλαμβάνει ένα σύνολο διατάξεων που εκδόθηκαν από τον Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie (Υφυπουργό Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, Κάτω Χώρες). Η εγκύκλιος αυτή είναι προσβάσιμη από όλους και κάθε ενδιαφερόμενος μπορεί να επικαλεστεί τις διατάξεις που περιλαμβάνονται σε αυτή. Η εθνική αρμόδια αρχή, εν προκειμένω η Immigratie- en Naturalisatiedienst (Υπηρεσία μεταναστεύσεως και πολιτογραφήσεως, στο εξής: IND) κατά την εξέταση των αιτήσεων χορηγήσεως τίτλων διαμονής οφείλει να τηρεί τις εν λόγω διατάξεις. Δύναται να αποκλίνει από τις διατάξεις αυτές μόνον αιτιολογημένα και εφόσον συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις, οι οποίες δεν είχαν ληφθεί υπόψη κατά τη σύνταξη των διατάξεων αυτών.

11 Το άρθρο 2.2 του τμήματος Β της εγκυκλίου περί αλλοδαπών ορίζει τα ακόλουθα:

«Αλλοδαπός διαμένει νόμιμα στη χώρα βάσει του [νόμου περί αλλοδαπών], αν πληρούνται όλες οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

— ο αλλοδαπός έχει ανήλικο τέκνο το οποίο έχει την ολλανδική ιθαγένεια·

— ο αλλοδαπός έχει τη φροντίδα του τέκνου και κατοικεί μαζί του, και

— αν δεν αναγνωριζόταν δικαίωμα διαμονής στον αλλοδαπό, το τέκνο θα υποχρεωνόταν να τον ακολουθήσει και να εγκαταλείψει το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εν πάση περιπτώσει, η IND δεν θεωρεί ότι το τέκνο [του οποίου ο πατέρας ή η μητέρα είναι αλλοδαπός] υποχρεούται να ακολουθήσει [τον αλλοδαπό γονέα] και να εγκαταλείψει το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφόσον ο έτερος γονέας διαμένει νόμιμα [στη χώρα] δυνάμει του […] νόμου περί αλλοδαπών ή έχει την ολλανδική ιθαγένεια και αν ο γονέας αυτός μπορεί πράγματι να φροντίσει το τέκνο.

Η IND πάντοτε θεωρεί ότι ο έτερος γονέας μπορεί πράγματι να φροντίσει το τέκνο αν:

— ασκεί την επιμέλεια του τέκνου ή δύναται να του ανατεθεί η επιμέλεια του τέκνου, και

— δύναται να χρησιμοποιήσει την παρεχόμενη από το κράτος ή κοινωνικούς οργανισμού βοήθεια και υποστήριξη για τη φροντίδα και την εκπαίδευση του τέκνου. Σε αυτή την κατηγορία η IND συνυπολογίζει και τη χορήγηση επιδόματος από τον κρατικό προϋπολογισμό την οποία κατ' αρχήν μπορούν να ζητήσουν οι Ολλανδοί που ζουν στις Κάτω Χώρες.

Η IND πάντοτε θεωρεί ότι ο έτερος γονέας δεν μπορεί εν τοις πράγμασι να φροντίσει το τέκνο αν ο γονέας αυτός:

— τελεί υπό κράτηση, ή

— αποδεικνύει ότι δεν μπορεί να του ανατεθεί η επιμέλεια του τέκνου.»

12 Βάσει του Wet Werk en bijstand (νόμου περί εργασίας και κοινωνικής αρωγής, στο εξής: νόμος περί κοινωνικής αρωγής) και του Algemene Kinderbijslagwet (γενικού νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων, στο εξής: νόμος περί οικογενειακών επιδομάτων), οι γονείς που είναι υπήκοοι τρίτων χωρών πρέπει να διαμένουν νόμιμα στις Κάτω Χώρες και, συνεπώς, να έχουν δικαίωμα διαμονής προκειμένου να δικαιούνται να ζητήσουν κοινωνικές παροχές και οικογενειακά επιδόματα.

13 Την 1η Ιουλίου 1998 τέθηκε σε ισχύ ο Wet tot wijziging van de Vreemdelingenwet en enige andere wetten teneinde de aanspraak van vreemdelingen jegens bestuursorganen op verstrekkingen, voorzieningen, uitkeringen, ontheffingen en vergunningen te koppelen aan het rechtmatig verblijf van de vreemdeling in Nederland (νόμος για τροποποίηση του νόμου περί αλλοδαπών και ορισμένων άλλων νόμων με σκοπό να συνδεθεί με τη νόμιμη διαμονή στις Κάτω Χώρες η υποβολή αιτημάτων εκ μέρους αλλοδαπών για χορήγηση παροχών, επιδομάτων, απαλλαγών και αδειών από τις διοικητικές αρχές), της 26ης Μαρτίου 1998 (*Stb*. 1998, αριθ. 203). Για τους αλλοδαπούς που δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο νόμος αυτός εισήγαγε, στη μεν νομοθεσία κοινωνικής αρωγής, την προϋπόθεση να έχει χορηγηθεί από την αρμόδια αρχή τίτλος διαμονής, προκειμένου αλλοδαπός να μπορεί να εξομοιωθεί με Ολλανδό υπήκοο, στον δε νόμο περί οικογενειακών επιδομάτων, αντίστοιχη προϋπόθεση, προκειμένου ο αλλοδαπός να θεωρηθεί ασφαλισμένος.

14 Η αίτηση για τη χορήγηση άδειας διαμονής υποβάλλεται στην IND. Η IND εκδίδει επ' ονόματι του Υφυπουργού Ασφάλειας και Δικαιοσύνης απόφαση σχετικά με το δικαίωμα διαμονής.

15 Οι αιτήσεις χορηγήσεως οικογενειακού επιδόματος δυνάμει του νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων υποβάλλονται στο Sociale verzekeringsbank (ταμείο κοινωνικών ασφαλίσεων, Κάτω Χώρες, στο εξής: SvB).

16 Οι αιτήσεις για κοινωνική αρωγή δυνάμει του νόμου περί κοινωνικής αρωγής υποβάλλονται στο δημοτικό συμβούλιο του δήμου όπου ο ενδιαφερόμενος έχει την κατοικία του.

17 Το άρθρο 11 του νόμου περί κοινωνικής αρωγής ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Κάθε Ολλανδός κάτοικος Κάτω Χωρών ο οποίος στην ημεδαπή βρίσκεται ή κινδυνεύει να βρεθεί σε κατάσταση όπου δεν έχει τα μέσα για την κάλυψη των αναγκαίων για τη διαβίωσή του εξόδων δικαιούται κοινωνική αρωγή.

2. Εξομοιώνεται με Ολλανδό κατά την έννοια της παραγράφου 1 ο αλλοδαπός κάτοικος Κάτω Χωρών ο οποίος διαμένει νόμιμα στις Κάτω Χώρες, κατά την έννοια του άρθρου 8, πρώτο εδάφιο, στοιχεία a έως e, και σημείο l, του [νόμου περί αλλοδαπών], εξαιρουμένων των περιπτώσεων που ορίζονται στο άρθρο 24, παράγραφος 2, της οδηγίας [2004/38].

[…]»

18 Το άρθρο 16 του νόμου περί κοινωνικής αρωγής ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Κατά παρέκκλιση από τις διατάξεις του παρόντος τμήματος, το δημοτικό συμβούλιο δύναται να παράσχει αρωγή σε πρόσωπο που δεν δικαιούται κοινωνικής αρωγής, αν τούτο δικαιολογείται από ιδιαίτερα επιτακτικούς λόγους, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων.

2. Η παράγραφος 1 δεν έχει εφαρμογή επί αλλοδαπών πέραν όσων εμπίπτουν στο άρθρο 11, παράγραφοι 2 και 3.»

19 Το άρθρο 6 του νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Ασφαλισμένος σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου είναι:

a. ο κάτοικος ημεδαπής·

b. όποιος δεν είναι κάτοικος ημεδαπής αλλά υπόκειται σε φόρο εισοδήματος για μισθωτή εργασία που άσκησε στις Κάτω Χώρες.

2. Μη ασφαλισμένος είναι ο αλλοδαπός ο οποίος δεν διαμένει νόμιμα στις Κάτω Χώρες, κατά την έννοια του άρθρου 8, πρώτο εδάφιο και στοιχεία a έως e και l, του [νόμου περί αλλοδαπών].»

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

20 Οι οκτώ υποθέσεις της κύριας δίκης αφορούν αιτήματα κοινωνικής αρωγής (bijstandsuitkering) και χορηγήσεως οικογενειακών επιδομάτων (kinderbijslag) τα οποία υποβλήθηκαν στις αρμόδιες ολλανδικές αρχές βάσει, αντιστοίχως, του νόμου περί κοινωνικής αρωγής και του νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων από υπηκόους τρίτων χωρών, μητέρες ενός ή και περισσοτέρων τέκνων ολλανδικής ιθαγένειας, ο πατέρας των οποίων έχει επίσης την ολλανδική ιθαγένεια. Όλα αυτά τα τέκνα έχουν αναγνωριστεί από τον πατέρα τους, αλλά ζουν κατά κύριο λόγο με τη μητέρα τους.

21 Η H. C. Chavez-Vilchez, υπήκοος Βενεζουέλας, εισήλθε στις Κάτω Χώρες με τουριστική θεώρηση κατά το έτος 2007 ή 2008. Από τη σχέση της με Ολλανδό υπήκοο γεννήθηκε στις 30 Μαρτίου 2009 ένα τέκνο, το οποίο έχει την ολλανδική ιθαγένεια. Οι γονείς και το τέκνο έζησαν στη Γερμανία μέχρι τον Ιούνιο του 2011, μήνα κατά τον οποίο η H. C. Chavez-Vilchez με το τέκνο της αναγκάσθηκαν να εγκαταλείψουν την οικογενειακή εστία. Παρουσιάστηκαν στο κέντρο υποδοχής ατόμων σε κατάσταση επείγουσας ανάγκης του Arnhem (Κάτω Χώρες), όπου διέμειναν για ένα διάστημα. Έκτοτε, η H. C. Chavez-Vilchez ασκεί την επιμέλεια της κόρης της και κατά δήλωσή της ο πατέρας του τέκνου δεν συμβάλλει στη συντήρηση και την εκπαίδευση του τέκνου.

22 Η P. Pinas, υπήκοος Σουρινάμ, διέθετε από το 2004 άδεια διαμονής στις Κάτω Χώρες, η οποία της αφαιρέθηκε το 2006. Κατοικεί στο Almere (Κάτω Χώρες) και είναι μητέρα τεσσάρων τέκνων. Ένα από τα τέκνα αυτά γεννήθηκε στις 23 Δεκεμβρίου 2009 από τη σχέση της με Ολλανδό υπήκοο και έχει, ως εκ τούτου, την ολλανδική ιθαγένεια. Η P. Pinas ασκεί την επιμέλεια του κοινού τέκνου από κοινού με τον πατέρα του, αλλά ζουν χωριστά, ενώ ο δεύτερος δεν συμβάλλει στη συντήρηση του τέκνου. Υπάρχει επικοινωνία μεταξύ των δύο γονέων αλλά δεν έχει υπάρξει διακανονισμός σχετικά με το δικαίωμα προσωπικής επικοινωνίας με το τέκνο. Στις 17 Μαΐου 2011 χορηγήθηκε στην P. Pinas και στα τέκνα της άδεια διαμονής ορισμένου χρόνου. Βάσει της άδειας αυτής χορηγήθηκε οικογενειακό επίδομα από το τρίτο τρίμηνο του 2011.

23 Η U. Nikolic έφθασε στις Κάτω Χώρες το 2003 από την πρώην Γιουγκοσλαβία. Δεν είναι σαφές ποια είναι η ιθαγένειά της, καθώς δεν διαθέτει έγγραφα ταυτότητας. Η αίτησή της για χορήγηση άδειας διαμονής απορρίφθηκε το 2009. Στις 26 Ιανουαρίου 2010 γεννήθηκε από τη σχέση της με Ολλανδό υπήκοο ένα τέκνο το οποίο έχει την ολλανδική ιθαγένεια. Η U. Nikolic κατοικεί στο Άμστερνταμ (Κάτω Χώρες) και ασκεί την επιμέλεια του τέκνου της. Και οι δύο ζουν σε κέντρο υποδοχής του δήμου τους. Η U. Nikolic δήλωσε ότι δεν μπορεί να συγκατοικήσει με τον πατέρα του τέκνου της, επειδή ο πατέρας μετέχει σε πρόγραμμα υποβοηθούμενης αυτόνομης διαβιώσεως, το οποίο λειτουργεί στο πλαίσιο ενός οργανισμού προστασίας των νέων.

24 Η X. V. Garcia Perez, υπήκοος Νικαράγουας, ήλθε στις Κάτω Χώρες το 2001 ή το 2002, προερχόμενη από την Κόστα Ρίκα και συνοδευόμενη από Ολλανδό υπήκοο. Στις 9 Απριλίου 2008 γεννήθηκε από τη σχέση τους ένα τέκνο, το οποίο έχει την ολλανδική υπηκοότητα. Η X. V. Garcia Perez κατοικεί στο

Haarlem (Κάτω Χώρες) και φιλοξενείται σε μονάδα υποδοχής του δήμου αυτού. Ασκεί την επιμέλεια του τέκνου της, καθώς ο πατέρας του τέκνου αυτού δεν συμβάλλει στην ανατροφή του τέκνου και είναι αγνώστου διαμονής.

25 Η J. Uwituze, υπήκοος Ρουάντας, γέννησε στις 12 Δεκεμβρίου 2011 τέκνο το οποίο, όπως και ο πατέρας του, έχει την ολλανδική ιθαγένεια. Ο πατέρας του τέκνου δεν συμβάλλει ούτε στη συντήρηση ούτε στην εκπαίδευση του τέκνου αυτού. Δήλωσε ότι ούτε δύναται ούτε επιθυμεί να αναλάβει τη φροντίδα του τέκνου. Η J. Uwituze κατοικεί στο ’s-Hertogenbosch (Κάτω Χώρες) και φιλοξενείται μαζί με το τέκνο της σε κέντρο υποδοχής του εν λόγω δήμου.

26 Η Y. R. L. Wip, υπήκοος Σουρινάμ, απέκτησε δύο τέκνα, αντιστοίχως, στις 25 Νοεμβρίου 2009 και στις 23 Νοεμβρίου 2012. Τα τέκνα αυτά, όπως και ο πατέρας τους, έχουν την ολλανδική ιθαγένεια. Παρά τον χωρισμό των γονέων, ο πατέρας επικοινωνεί με τα τέκνα του πολλές φορές την εβδομάδα. Λαμβάνει επίδομα κοινωνικής πρόνοιας και οικογενειακό επίδομα. Δεν συνεισφέρει περαιτέρω στη συντήρηση των τέκνων και αποδίδει το οικογενειακό επίδομα στην Y. R. L. Wip. Κατά το κρίσιμο για την υπόθεση της κύριας δίκης διάστημα η Y. R. L. Wip κατοικούσε στο Άμστερνταμ.

27 Η I. O. Enowassam, υπήκοος Καμερούν, έφθασε στις Κάτω Χώρες το 1999. Από τη σχέση της με Ολλανδό υπήκοο γεννήθηκε στις 2 Μαΐου 2008 ένα τέκνο, το οποίο έχει την ολλανδική ιθαγένεια. Οι γονείς ασκούν από κοινού την επιμέλεια του τέκνου τους, αλλά ζουν χωριστά. Το τέκνο είναι εγγεγραμμένο στη διεύθυνση κατοικίας του πατέρα του, αλλά στην πραγματικότητα ζει με τη μητέρα του, η οποία κατοικεί στη Χάγη (Κάτω Χώρες) σε κέντρο υποδοχής ατόμων σε κατάσταση επείγουσας ανάγκης. Το τέκνο διαμένει με τον πατέρα του τρία σαββατοκύριακα το μήνα και ενίοτε κατά την περίοδο των διακοπών. Ο πατέρας καταβάλλει 200 ευρώ μηνιαίως ως διατροφή τέκνου. Λαμβάνει επίσης οικογενειακό επίδομα το οποίο αποδίδει στην I. O. Enowassam. Ο πατέρας έχει εργασία πλήρους απασχολήσεως και δήλωσε ότι για αυτόν τον λόγο δεν μπορεί να φροντίσει το τέκνο του.

28 Η A. E. Guerrero Chavez, υπήκοος Βενεζουέλας, έφθασε στις Κάτω Χώρες στις 24 Οκτωβρίου 2007, στη συνέχεια δε επέστρεψε στη Βενεζουέλα, στις 2 Νοεμβρίου 2009. Επανήλθε στις Κάτω Χώρες τον Ιανουάριο του 2011 και κατοικεί στο Schiedam (Κάτω Χώρες). Από τη σχέση της με Ολλανδό υπήκοο γεννήθηκε στις 31 Μαρτίου 2011 ένα τέκνο, το οποίο έχει την ολλανδική ιθαγένεια. Η A. E. Guerrero Chavez έχει χωρίσει με τον πατέρα του τέκνου. Ο πατέρας έχει σχεδόν καθημερινή επικοινωνία με το τέκνο, αλλά δεν είναι διατεθειμένος να αναλάβει τη φροντίδα του, ενώ συμβάλλει σε περιορισμένο βαθμό στα έξοδα για τη συντήρηση του τέκνου. Η A. E. Guerrero Chavez έχει αναλάβει την καθημερινή φροντίδα του τέκνου και ασκεί την επιμέλειά του.

29 Σε όλες τις υποθέσεις της κύριας δίκης οι αιτήσεις των ενδιαφερομένων για κοινωνική αρωγή και χορήγηση οικογενειακού επιδόματος απορρίφθηκαν από τις αρμόδιες αρχές, με την αιτιολογία ότι, ελλείψει τίτλου διαμονής, δεν δικαιούνταν βάσει της εθνικής νομοθεσίας τέτοιους είδους αρωγή και επιδόματα.

30 Κατά τα διαστήματα για τα οποία οι εκκαλούσες της κύριας δίκης είχαν ζητήσει κοινωνική αρωγή και οικογενειακό επίδομα, τα οποία περιλαμβάνονται μεταξύ των ετών 2010 και 2013, καμία από αυτές δεν είχε άδεια διαμονής στις Κάτω Χώρες. Ορισμένες εξ αυτών διέμεναν νόμιμα στις Κάτω Χώρες, εν αναμονή εκδόσεως αποφάσεως επί αιτήματος άδειας διαμονής, άλλες όμως διέμεναν παρανόμως στο κράτος αυτό, χωρίς να έχει πάντως ληφθεί σε βάρος τους μέτρο επαναπροωθήσεως στα σύνορα. Τέλος, οι εκκαλούσες της κύριας δίκης δεν είχαν δικαίωμα εργασίας.

31 Τα εθνικά δικαστήρια απέρριψαν πρωτοδίκως τις προσφυγές κατά των αποφάσεων περί απορρίψεως της αρωγής και της χορηγήσεως οικογενειακών επιδομάτων και, εν συνεχεία, οι εκκαλούσες της κύριας δίκης άσκησαν έφεση κατά των πρωτόδικων αποφάσεων ενώπιον του Centrale Raad van Beroep (εφετείο για υποθέσεις κοινωνικών ασφαλίσεων και δημοσιοϋπαλληλικών υποθέσεων, Κάτω Χώρες).

32 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν οι εκκαλούσες της κύριας δίκης, όλες υπήκοοι τρίτης χώρας, μπορούν, ως μητέρες τέκνου το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, να αντλήσουν δικαίωμα διαμονής από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, υπό τις περιστάσεις που αφορούν εκάστη εξ αυτών. Φρονεί ότι, αν ισχύει κάτι τέτοιο, οι ενδιαφερόμενες θα μπορούσαν να επικαλεστούν τις διατάξεις του νόμου περί κοινωνικής αρωγής και του νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων, βάσει των οποίων οι αλλοδαποί που διαμένουν νόμιμα στις Κάτω Χώρες μπορούν να εξομοιωθούν με Ολλανδούς υπηκόους και να επωφεληθούν, εφόσον συντρέχει τέτοια περίπτωση, κοινωνικής αρωγής ή οικογενειακών επιδομάτων βάσει των νόμων αυτών, χωρίς να απαιτείται προς τούτο απόφαση της IND για τη χορήγηση άδειας διαμονής ή βεβαιώσεως νόμιμης διαμονής.

33 Κατά το αιτούν δικαστήριο, από τις αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124), και της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ. (C-256/11, EU:C:2011:734), προκύπτει ότι οι εκκαλούσες της κύριας δίκης αντλούν δικαίωμα διαμονής στις Κάτω Χώρες από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, δικαίωμα που απορρέει από το δικαίωμα διαμονής των τέκνων τους, πολιτών της Ένωσης, για όσο χρόνο τελούν υπό κατάσταση όπως αυτή που περιγράφεται στις ανωτέρω αποφάσεις. Θα πρέπει σε καθεμία από τις υποθέσεις της κύριας δίκης να κριθεί αν συντρέχουν περιστάσεις υπό τις οποίες σε περίπτωση μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής στη μητέρα τους, τα εν λόγω τέκνα θα υποχρεώνονταν εν τοις πράγμασι να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης.

34 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, υπό τις περιστάσεις αυτές, ποια σημασία πρέπει να αποδοθεί, υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου, στο γεγονός ότι ο πατέρας, πολίτης της Ένωσης, διαμένει στις Κάτω Χώρες ή στην Ένωση θεωρούμενη ως εν όλον.

35 Επισημαίνει, εξάλλου, ότι εναπόκειται στα διοικητικά όργανα που είναι επιφορτισμένα με την εφαρμογή του νόμου περί κοινωνικής αρωγής και του νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων και στις αρμόδιες δικαστικές αρχές να εξετάζουν αυτοτελώς αν, υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο αυτό προκειμένου να αντλήσει δικαίωμα διαμονής. Τα εν λόγω διοικητικά όργανα και συγκεκριμένα τα δημοτικά συμβούλια και το SvB, βάσει των πληροφοριών που παρασχέθηκαν και που, εφόσον χρειαστεί, θα παρασχεθούν από τον ενδιαφερόμενο, οφείλουν, σε συνεννόηση με την IND, να εξετάσουν αν δύναται να στηριχθεί στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ δικαίωμα διαμονής στις Κάτω Χώρες.

36 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, στην πράξη, διάφορα διοικητικά όργανα ερμηνεύουν συσταλτικά τις αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124), και της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ. (C-256/11, EU:C:2011:734), θεωρώντας ότι η νομολογία αυτή εφαρμόζεται μόνο σε καταστάσεις στις οποίες ο πατέρας, σύμφωνα με αντικειμενικά κριτήρια, δεν είναι σε θέση να φροντίσει το τέκνο, παραδείγματος χάριν διότι κρατείται, είναι έγκλειστος σε ίδρυμα ή κλινική ή έχει αποβιώσει. Πέραν των καταστάσεων αυτών, ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει να αποδείξει ότι ο πατέρας, ακόμη και με τυχόν βοήθεια τρίτων, δεν είναι σε θέση να αναλάβει τη φροντίδα του τέκνου. Αυτοί οι κανόνες απορρέουν, κατά το αιτούν δικαστήριο, από τις διατάξεις της εγκυκλίου περί αλλοδαπών.

37 Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι, στο πλαίσιο εκάστης των υποθέσεων της κύριας δίκης, τα αρμόδια δημοτικά συμβούλια, το SvB και η IND δεν θεώρησαν κρίσιμα ούτε το ότι την καθημερινή και πραγματική φροντίδα του τέκνου είχε αναλάβει η μητέρα, υπήκοος τρίτης χώρας, και όχι ο πατέρας, πολίτης της Ένωσης, ούτε τη φύση των επαφών μεταξύ του τέκνου και του πατέρα ούτε τον βαθμό στον οποίο ο πατέρας συνέβαλλε στη συντήρηση και την εκπαίδευση του τέκνου ούτε και το ζήτημα κατά πόσον ο πατέρας ήταν πρόθυμος να αναλάβει τη φροντίδα του τέκνου. Δεν θεωρήθηκε κρίσιμο ούτε το γεγονός ότι ο πατέρας δεν ασκούσε την επιμέλεια του τέκνου, επειδή δεν είχε αποδειχθεί ότι η επιμέλεια δεν θα μπορούσε να του ανατεθεί. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν πρέπει να δίδεται τόσο συσταλτική ερμηνεία στη νομολογία του Δικαστηρίου.

38 Αν το Δικαστήριο κρίνει, για όλες τις υποθέσεις της κύριας δίκης, ότι το γεγονός ότι το τέκνο εξαρτάται από τη μητέρα του για την καθημερινή του φροντίδα δεν συνιστά αφεαυτού κρίσιμο κριτήριο προκειμένου να κριθεί ότι το τέκνο εξαρτάται σε τέτοιο βαθμό από τη μητέρα ώστε θα υποχρεωνόταν εν τοις πράγμασι να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης αν δεν αναγνωριζόταν στη μητέρα δικαίωμα διαμονής, το αιτούν δικαστήριο ερωτά ποιες είναι οι λοιπές περιστάσεις των υποθέσεων αυτών που μπορούν να θεωρηθούν κρίσιμες στο πλαίσιο της σχετικής κρίσεως.

39 Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Centrale Raad van Beroep (εφετείο κοινωνικών ασφαλίσεων και δημοσιοϋπαλληλικών υποθέσεων) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει το άρθρο 20 ΣΛΕΕ να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται στο να αρνηθεί κράτος μέλος το δικαίωμα διαμονής στο έδαφός του σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος έχει καθημερινά την πραγματική φροντίδα του ανήλικου τέκνου του το οποίο έχει την ιθαγένεια αυτού του κράτους μέλους;

2) Έχει για την απάντηση στο ερώτημα αυτό σημασία το γεγονός ότι ο γονέας αυτός δεν φέρει εξ ολοκλήρου το νομικό, οικονομικό και/ή συναισθηματικό βάρος και, περαιτέρω, ότι δεν αποκλείεται ο έτερος γονέας, που και αυτός είναι υπήκοος του συγκεκριμένου κράτους μέλους, να είναι όντως σε θέση να αναλάβει τη φροντίδα του τέκνου;

3) Πρέπει στην περίπτωση αυτή ο γονέας/υπήκοος τρίτης χώρας να αποδείξει ότι ο έτερος γονέας δεν είναι σε θέση να αναλάβει τη φροντίδα του τέκνου, οπότε το τέκνο θα είναι υποχρεωμένο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης σε περίπτωση αρνήσεως δικαιώματος διαμονής στον γονέα/υπήκοο τρίτης χώρας;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

40 Επισημαίνεται, προκαταρκτικώς, ότι οι καταστάσεις τις οποίες αφορούν οι υποθέσεις της κύριας δίκης, πέραν των αναλογιών που παρουσιάζουν, έχουν και ορισμένες ιδιαιτερότητες, οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπόψη.

41 Όπως αναφέρθηκε στη σκέψη 30 της παρούσας αποφάσεως, όλες οι υποθέσεις της κύριας δίκης αφορούν υπήκοο τρίτης χώρας η οποία, κατά τα διαστήματα που αφορούσε η απόρριψη των αιτήσεων χορηγήσεως οικογενειακών επιδομάτων ή κοινωνικής αρωγής, διέμενε στις Κάτω Χώρες χωρίς τίτλο διαμονής, ήταν μητέρα ενός τουλάχιστον ανήλικου τέκνου ολλανδικής ιθαγένειας το οποίο ζούσε μαζί της, είχε την καθημερινή και πραγματική φροντίδα του τέκνου αυτού και δεν τελούσε πλέον σε σχέση με τον πατέρα του τέκνου, ο οποίος είχε επίσης την ολλανδική ιθαγένεια και είχε αναγνωρίσει το τέκνο.

42 Ωστόσο, οι περιστάσεις στις υποθέσεις της κύριας δίκης διαφέρουν μεταξύ τους, όσον αφορά το ζήτημα των σχέσεων μεταξύ των γονέων και των τέκνων από απόψεως επιμέλειας και συμμετοχής στα έξοδα συντηρήσεως, την κατάσταση των μητέρων από απόψεως δικαιώματος διαμονής στο έδαφος της Ένωσης, καθώς και την κατάσταση των ίδιων των ανήλικων τέκνων.

43 Πρώτον, όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ των γονέων και των τέκνων, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι οι επαφές μεταξύ των τέκνων και του πατέρα τους ήταν, κατά περίπτωση, συχνές, σπάνιες ή και ανύπαρκτες. Παραδείγματος χάριν, σε μία από τις υποθέσεις ο πατέρας δεν μπορούσε να εντοπισθεί και σε άλλη μετείχε σε πρόγραμμα υποβοηθούμενης αυτόνομης διαβιώσεως. Σε τρεις περιπτώσεις ο πατέρας συμμετείχε στα έξοδα συντηρήσεως του τέκνου, ενώ σε πέντε άλλες

περιπτώσεις δεν κατέβαλλε κανένα ποσό. Σε δύο από τις οκτώ περιπτώσεις, οι δύο γονείς είχαν κοινή επιμέλεια, ενώ σε έξι περιπτώσεις την επιμέλεια ασκούσε εν τοις πράγμασι σε καθημερινή βάση αποκλειστικά η μητέρα. Τέλος, στις μισές περιπτώσεις, το τέκνο κατοικούσε με τη μητέρα του σε δομές υποδοχής έκτακτης ανάγκης.

44 Δεύτερον, όσον αφορά την κατάσταση των εκκαλουσών της κύριας δίκης από απόψεως δικαιώματος διαμονής στο έδαφος της Ένωσης, επισημαίνεται ότι έχει, εντωμεταξύ, χορηγηθεί άδεια διαμονής σε δύο εξ αυτών.

45 Συγκεκριμένα, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση οι εκπρόσωποι της Y. R. L. Wip και της H. C. Chavez-Vilchez, καθώς και οι εκπρόσωποι της Ολλανδικής Κυβερνήσεως ανέφεραν ότι οι ανωτέρω εκκαλούσες της κύριας δίκης τελούσαν πλέον σε καθεστώς νόμιμης διαμονής. Ειδικότερα, η Y. R. L. Wip έλαβε άδεια διαμονής στο Βέλγιο, όπου εργάζεται και κατοικεί με την κόρη της. Η H. C. Chavez-Vilchez έλαβε, τον Απρίλιο του 2015, άδεια διαμονής στις Κάτω Χώρες, βάσει του άρθρου 8 της Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, και ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα στο Βέλγιο.

46 Τρίτον, όσον αφορά την κατάσταση των ίδιων των ανήλικων τέκνων, υπογραμμίζεται ότι το τέκνο της H. C. Chavez-Vilchez έζησε στη Γερμανία με τους γονείς του έως τον Ιούνιο του 2011 και στη συνέχεια επέστρεψε στις Κάτω Χώρες με τη μητέρα του, η οποία εν συνεχεία υπέβαλε στις ολλανδικές αρχές αίτηση χορηγήσεως οικογενειακού επιδόματος.

47 Αντιθέτως, τα ανήλικα τέκνα των λοιπών επτά εκκαλουσών της κύριας δίκης δεν άσκησαν το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας προ ή κατά τη διάρκεια της περιόδου την οποία αφορούν οι επίμαχες στην κύρια δίκη αιτήσεις κοινωνικής αρωγής ή οικογενειακών επιδομάτων και κατοικούν από τη γέννησή τους στο κράτος μέλους του οποίου έχουν την ιθαγένεια.

48 Όπως έχει κρίνει επανειλημμένως το Δικαστήριο, ακόμα και αν τυπικά το αιτούν δικαστήριο έχει περιορίσει τα ερωτήματά του στο ζήτημα της ερμηνείας του άρθρου 20 ΣΛΕΕ και μόνο, το γεγονός αυτό δεν εμποδίζει το Δικαστήριο να του παράσχει όλα τα στοιχεία ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμα για την εκδίκαση της υποθέσεως της οποίας έχει επιληφθεί, ανεξαρτήτως του αν το αιτούν δικαστήριο τα μνημονεύει ρητώς στα ερωτήματά του ή όχι (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 5ης Μαΐου 2011, McCarthy, C-434/09, EU:C:2011:277, σκέψη 24, της 19ης Σεπτεμβρίου 2013, Betriu Montull, C-5/12, EU:C:2013:571, σκέψη 41, και της 10ης Οκτωβρίου 2013, Alokpa και Moudoulou, C-86/12, EU:C:2013:645, σκέψη 20).

49 Εν προκειμένω πρέπει, αφενός, να εξετασθεί η κατάσταση της H. C. Chavez-Vilchez και του τέκνου της υπό το πρίσμα του άρθρου 21 ΣΛΕΕ και της οδηγίας 2004/38, η οποία σκοπεί να διευκολύνει την άσκηση του θεμελιώδους ατομικού δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, δικαίωμα το οποίο παρέχεται απευθείας στους πολίτες της Ένωσης βάσει του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και να ενισχύσει το εν λόγω δικαίωμα (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 5ης Μαΐου 2011, McCarthy, C-434/09, EU:C:2011:277, σκέψη 28, και της 12ης Μαρτίου 2014, O. και B., C-456/12, EU:C:2014:135, σκέψη 35), και, αφετέρου, πρέπει να εξετασθεί υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ η κατάσταση των τέκνων των λοιπών εκκαλουσών της κύριας δίκης, τα οποία κατοικούσαν με τις μητέρες τους συνεχώς, προ και κατά τη διάρκεια της περιόδου την οποία αφορούν οι επίμαχες στην κύρια δίκη αιτήσεις κοινωνικής αρωγής ή οικογενειακών επιδομάτων, στο κράτος μέλος του οποίου έχουν την ιθαγένεια.

50 Το τέκνο της H. Chavez-Vilchez είχε ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας πριν υποβληθεί από τη μητέρα του αίτημα χορηγήσεως επιδομάτων στις Κάτω Χώρες για διαστήματα μεταξύ της 7ης Ιουλίου 2011 και του τέλους Μαρτίου του 2012, καθώς μέχρι τον Ιούνιο του 2011 διέμενε με τους

γονείς του στη Γερμανία, κράτος μέλος στο οποίο κατοικεί και εργάζεται ο πατέρας του, πριν επιστρέψει στη συνέχεια, συνοδευόμενο από τη μητέρα του, στις Κάτω Χώρες, κράτος μέλος του οποίου έχει την ιθαγένεια.

51 Όπως επισήμανε η Ολλανδική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, παρότι η H. C. Chavez-Vilchez απέκτησε σε μεταγενέστερο χρόνο άδεια διαμονής στις Κάτω Χώρες, εξακολουθεί να είναι κρίσιμη για το αιτούν δικαστήριο η εξέταση της καταστάσεως της ίδιας και του τέκνου της υπό το πρίσμα των διατάξεων περί ιθαγένειας της Ένωσης, καθώς η άδεια διαμονής χορηγήθηκε μετά τα διαστήματα τα οποία αφορούσαν οι επίμαχες στην κύρια δίκη αιτήσεις χορηγήσεως επιδομάτων.

52 Όσον αφορά την ύπαρξη δευτερογενούς δικαιώματος διαμονής, στηριζόμενου στο άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και την οδηγία 2004/38, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι από την οδηγία αυτή δεν αντλούν δικαιώματα εισόδου και διαμονής σε κράτος μέλος όλοι οι υπήκοοι τρίτης χώρας, αλλά μόνον όσοι αποτελούν μέλη της οικογένειας, κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, της οδηγίας αυτής, πολίτη της Ένωσης ο οποίος άσκησε το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας εγκαθιστάμενος σε κράτος μέλος διαφορετικό εκείνου του οποίου έχει την ιθαγένεια (αποφάσεις της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ., C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψη 56, της 6ης Δεκεμβρίου 2012, O κ.λπ., C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψη 41, και της 18ης Δεκεμβρίου 2014, McCarthy κ.λπ., C-202/13, EU:C:2014:2450, σκέψη 36).

53 Το Δικαστήριο έχει, επίσης, κρίνει ότι αποκλειστικός σκοπός της οδηγίας 2004/38 είναι να καθοριστούν οι προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολίτη της Ένωσης σε κράτη μέλη διαφορετικά εκείνου του οποίου έχει την ιθαγένεια. Δεν μπορεί να στηριχθεί στις διατάξεις της οδηγίας αυτής δευτερογενές δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης εντός του κράτους μέλους του οποίου έχει την ιθαγένεια ο πολίτης αυτός (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 12ης Μαρτίου 2014, S. και G., C-457/12, EU:C:2014:136, σκέψη 34).

54 Το Δικαστήριο έχει, εντούτοις, κρίνει ότι, κατά την επιστροφή πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος του οποίου έχει την ιθαγένεια, οι προϋποθέσεις αναγνωρίσεως δευτερογενούς δικαιώματος διαμονής, βάσει του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, σε υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος είναι μέλος της οικογένειας του εν λόγω πολίτη της Ένωσης και με τον οποίο ο πολίτης αυτός διέμεινε, απλώς με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, στο κράτος μέλος υποδοχής, δεν πρέπει, καταρχήν, να είναι αυστηρότερες των προϋποθέσεων που προβλέπει η οδηγία 2004/38 για την παροχή τέτοιου δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης ο οποίος άσκησε το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας εγκαθιστάμενος σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 12ης Μαρτίου 2014, O. και B., C-456/12, EU:C:2014:135, σκέψη 50).

55 Πράγματι, η οδηγία 2004/38, μολονότι δεν προβλέπει τέτοια περίπτωση επιστροφής, πρέπει να εφαρμόζεται κατ' αναλογία ως προς τις προϋποθέσεις διαμονής του πολίτη της Ένωσης σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια, δεδομένου ότι, σε αμφότερες τις περιπτώσεις, ο πολίτης της Ένωσης είναι αυτός που αποτελεί ακριβώς το πρόσωπο αναφοράς προκειμένου σε υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας αυτού του πολίτη της Ένωσης, να μπορεί να αναγνωρισθεί δευτερογενές δικαίωμα διαμονής (απόφαση της 12ης Μαρτίου 2014, O. και B., C-456/12, EU:C:2014:135, σκέψη 50).

56 Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει αν οι προϋποθέσεις που θεσπίζει η οδηγία 2004/38, ιδίως στα άρθρα 5 έως 7, σχετικά με την είσοδο και τη διαμονή στο έδαφος των κρατών μελών, πληρούνταν κατά το διάστημα το οποίο αφορά η απόρριψη των αιτήσεων χορηγήσεως επιδομάτων, ώστε η H. C. Chavez-Vilchez να δικαιούται να επικαλεστεί δευτερογενές δικαίωμα διαμονής στηριζόμενο στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ και στην οδηγία 2004/38.

57 Σε διαφορετική περίπτωση, η κατάσταση του τέκνου, πολίτη της Ένωσης, και του ανιόντος του, υπηκόου τρίτης χώρας, θα πρέπει να εξεταστεί υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

58 Όσον αφορά τα τέκνα της Y. R. L. Wip, τα οποία κατά τον χρόνο υποβολής του αιτήματος χορηγήσεως κοινωνικής αρωγής για τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 2012 διέμεναν με τη μητέρα τους στις Κάτω Χώρες, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση επισημάνθηκε ότι σήμερα κατοικούν με τη μητέρα τους στο Βέλγιο, όπου αυτή έχει αποκτήσει άδεια διαμονής και ασκεί επάγγελμα. Δεδομένου ότι η άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής εκ μέρους των τέκνων, ως πολιτών της Ένωσης, σε κράτος μέλος άλλο από αυτό του οποίου έχουν την ιθαγένεια και η απόκτηση άδειας διαμονής από τη μητέρα στο εν λόγω κράτος ανάγονται σε χρόνο μεταγενέστερο του κρίσιμου για τη διαφορά της κύριας δίκης διαστήματος, παραμένει αναγκαίο να κριθεί αν στη μητέρα τους θα μπορούσε να αναγνωρισθεί, για το διάστημα αυτό, δευτερογενές δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

Επί του πρώτου και του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

59 Με το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, τα οποία πρέπει να συνεξεταστούν, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να αρνηθεί το δικαίωμα διαμονής στο έδαφός του σε γονέα, υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος έχει την καθημερινή πραγματική φροντίδα ανήλικου τέκνου ιθαγένειας του εν λόγω κράτους μέλους, εφόσον δεν αποκλείεται ο έτερος γονέας, ο οποίος έχει την ιθαγένεια του ίδιου κράτους μέλους, να είναι σε θέση να αναλάβει την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν ασκεί κάποια επιρροή το γεγονός ότι ο υπήκοος της τρίτης χώρας δεν φέρει εξ ολοκλήρου το νομικό, οικονομικό ή συναισθηματικό βάρος για το τέκνο.

60 Τα τέκνα των υποθέσεων της κύριας δίκης, ως υπήκοοι κράτους μέλους, δικαιούνται, βάσει πάγιας νομολογίας του Δικαστηρίου, να επικαλεσθούν, ακόμη και έναντι του κράτους μέλους του οποίου έχουν την ιθαγένεια, τα δικαιώματα που απορρέουν από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, η οποία τους απονέμεται από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 5ης Μαΐου 2011, McCarthy, C-434/09, EU:C:2011:277, σκέψη 48, της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ., C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψη 63, και της 6ης Δεκεμβρίου 2012, O κ.λπ., C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψεις 43 και 44).

61 Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ απαγορεύει εθνικά μέτρα, συμπεριλαμβανομένων των αποφάσεων που δεν αναγνωρίζουν το δικαίωμα διαμονής των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα να εμποδίζονται οι πολίτες της Ένωσης να απολαύσουν πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης (αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, σκέψη 42, και της 6ης Δεκεμβρίου 2012, O κ.λπ., C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψη 45).

62 Αντιθέτως, οι διατάξεις της Συνθήκης που αφορούν την ιθαγένεια της Ένωσης δεν παρέχουν κανένα αυτοτελές δικαίωμα στους υπηκόους τρίτων χωρών. Πράγματι, τα δικαιώματα που ενδεχομένως αναγνωρίζονται στους υπηκόους τρίτων χωρών δεν αποτελούν ίδια των υπηκόων αυτών δικαιώματα, αλλά δικαιώματα παρεπόμενα των δικαιωμάτων του πολίτη της Ένωσης. Ο σκοπός και η δικαιολόγηση αυτών των δευτερογενών δικαιωμάτων ερείδονται επί της διαπιστώσεως ότι η άρνηση της αναγνωρίσεώς τους δύναται να θίξει μεταξύ άλλων την ελευθερία κυκλοφορίας του πολίτη της Ένωσης (αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψεις 72 και 73, και της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS, C-304/14, EU:C:2016:674, σκέψεις 27 και 28 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

63 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι υφίστανται όλως ιδιαίτερες καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων, μολονότι δεν τυγχάνει εφαρμογής το σχετικό με το δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών παράγωγο δίκαιο και ο πολίτης της Ένωσης δεν έχει κάνει χρήση της ελευθερίας κυκλοφορίας,

επιβάλλεται η αναγνώριση δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας του εν λόγω πολίτη, καθώς η πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης θα καταλυόταν αν, συνεπεία της μη αναγνωρίσεως ενός τέτοιου δικαιώματος, ο εν λόγω πολίτης αναγκαζόταν εκ των πραγμάτων να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον, στερούμενος, ως εκ τούτου, τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που πηγάζουν από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, σκέψεις 43 και 44, της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ., C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψεις 66 και 67, της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 74, και της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS, C-304/14, EU:C:2016:674, σκέψη 29).

64 Γνώρισμα των καταστάσεων που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη σκέψη αποτελεί το γεγονός ότι, μολονότι αυτές διέπονται από κανονιστικές ρυθμίσεις που άπτονται κατ' αρχήν της αρμοδιότητας των κρατών μελών, ήτοι τις ρυθμίσεις που αφορούν το δικαίωμα εισόδου και διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών εκτός του πεδίου εφαρμογής των διατάξεων του παράγωγου δικαίου της Ένωσης και οι οποίες προβλέπουν, υπό προϋποθέσεις, την αναγνώριση τέτοιου δικαιώματος, οι καταστάσεις αυτές είναι στενά συνυφασμένες με την ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής πολίτη της Ένωσης, με αποτέλεσμα να αποκλείεται η άρνηση αναγνωρίσεως του εν λόγω δικαιώματος εισόδου και διαμονής εντός του κράτους μέλους όπου διαμένει ο πολίτης της Ένωσης, ώστε να μη θίγεται η εν λόγω ελευθερία (αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 75, και της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS, C-304/14, EU:C:2016:674, σκέψη 30 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

65 Εν προκειμένω, αν η άρνηση αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής στις υπηκόους τρίτων χωρών τις οποίες αφορούν οι υποθέσεις της κύριας δίκης θα είχε ως αποτέλεσμα τα πρόσωπα αυτά να υποχρεωθούν να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης, κάτι που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να κρίνει, τούτο θα μπορούσε να συνεπάγεται περιορισμό των δικαιωμάτων που έχουν τα τέκνα τους βάσει της ιθαγένειας της Ένωσης, ιδίως δε του δικαιώματος διαμονής, καθώς τα τέκνα αυτά θα αναγκάζονταν ενδεχομένως να ακολουθήσουν την μητέρα τους και, ως εκ τούτου, να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον. Τυχόν υποχρέωση των μητέρων τους να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης θα στερούσε, κατ' αυτόν τον τρόπο, από τα τέκνα τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που πηγάζουν από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 78 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

66 Η Ολλανδική Κυβέρνηση υποστηρίζει, ωστόσο, ότι το γεγονός και μόνον ότι γονέας που είναι υπήκοος τρίτης χώρας έχει την καθημερινή φροντίδα του τέκνου και φέρει εν τοις πράγμασι, έστω και εν μέρει, το νομικό, οικονομικό ή συναισθηματικό βάρος για το τέκνο δεν οδηγεί αυτομάτως στο συμπέρασμα ότι, αν δεν αναγνωρισθεί δικαίωμα διαμονής στον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας, το τέκνο, πολίτης της Ένωσης, θα υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης. Σημαντικό στοιχείο για μια τέτοια κρίση αποτελεί η παρουσία, στο έδαφος του κράτους μέλους του οποίου το τέκνο έχει την ιθαγένεια ή στο έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον, του έτερου γονέα, πολίτη της Ένωσης και δυνάμενου να φροντίσει το τέκνο.

67 Η εν λόγω κυβέρνηση επισημαίνει ότι υπό ορισμένες περιστάσεις οι αρμόδιες εθνικές αρχές θεωρούν αποδεδειγμένη την αδυναμία ή την ανικανότητα του γονέα που είναι πολίτης της Ένωσης να φροντίσει το τέκνο. Τούτο συμβαίνει σε περίπτωση που ο εν λόγω γονέας έχει αποβιώσει ή δεν μπορεί να εντοπισθεί· όταν κρατείται, είναι έγκλειστος ή νοσηλεύεται για μακροχρόνια θεραπεία· όταν, βάσει αντικειμενικών στοιχείων, όπως δήλωση της αστυνομίας ή υπηρεσίας αρωγής των νέων, ο γονέας αυτός δεν είναι ικανός να φροντίσει το τέκνο και, τέλος, όταν έχει απορριφθεί δικαστικώς το αίτημα του εν λόγω γονέα να του ανατεθεί η επιμέλεια του τέκνου, έστω και από κοινού με τον έτερο γονέα.

68 Υπενθυμίζεται, συναφώς, ότι στην απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2012, Ο κ.λπ. (C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψεις 51 και 56), τα στοιχεία που θεώρησε κρίσιμα το Δικαστήριο προκειμένου να εκτιμηθεί αν η άρνηση αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, γονέα τέκνου το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, συνεπάγεται αφεαυτής τη στέρηση της δυνατότητας πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που πηγάζουν από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, ήταν το ζήτημα της φροντίδας του τέκνου και το κατά πόσον ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας φέρει το νομικό, οικονομικό ή συναισθηματικό βάρος για το τέκνο.

69 Όσον αφορά το τελευταίο αυτό ζήτημα, το Δικαστήριο έχει επισημάνει ότι ακριβώς η σχέση εξαρτήσεως μεταξύ του ανήλικου τέκνου μικρής ηλικίας, πολίτη της Ένωσης, και του υπηκόου τρίτης χώρας στον οποίο δεν αναγνωρίσθηκε δικαίωμα διαμονής είναι το στοιχείο που δύναται να διακυβεύσει την πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης, εφόσον λόγω της εξαρτήσεως αυτής ο πολίτης της Ένωσης θα υποχρεωνόταν εκ των πραγμάτων να εγκαταλείψει όχι μόνον το έδαφος του κράτους μέλους του οποίου είναι υπήκοος, αλλά και το έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον, συνεπεία μιας απορριπτικής αποφάσεως (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, σκέψεις 43 και 45, της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ., C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψεις 65 έως 67, και της 6ης Δεκεμβρίου 2012, Ο κ.λπ., C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψη 56).

70 Εν προκειμένω, για να εκτιμηθεί ο κίνδυνος που διατρέχει το κάθε τέκνο, πολίτης της Ένωσης, να αναγκαστεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης και να στερηθεί, κατ' αυτόν τον τρόπο, τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που του απονέμονται από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ στην περίπτωση που δεν αναγνωρισθεί στον γονέα του, υπήκοο τρίτης χώρας, άδεια διαμονής στο οικείο κράτος μέλος, είναι σημαντικό να εξακριβωθεί, σε κάθε μία από τις υποθέσεις της κύριας δίκης, ποιος είναι ο γονέας που έχει αναλάβει την πραγματική επιμέλεια του τέκνου και αν υφίσταται πραγματική σχέση εξαρτήσεως μεταξύ του τέκνου και του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας. Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να λάβουν υπόψη το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με την υποχρέωση λήψεως υπόψη του υπέρτατου συμφέροντος του τέκνου, το οποίο αναγνωρίζεται στο άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη

71 Κατά την εκτίμηση αυτή είναι μεν κρίσιμο στοιχείο το ότι ο έτερος γονέας, πολίτης της Ένωσης, είναι πράγματι ικανός και διατεθειμένος να αναλάβει κατ' αποκλειστικότητα την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου, αλλά το στοιχείο αυτό δεν επαρκεί αφεαυτού για να κριθεί ότι δεν υφίσταται, μεταξύ του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας και του τέκνου, σχέση εξαρτήσεως τέτοιου είδους ώστε το τέκνο να είναι αναγκασμένο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης αν δεν αναγνωρισθεί δικαίωμα διαμονής στον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας. Ένα τέτοιο συμπέρασμα πρέπει να στηρίζεται στη συνεκτίμηση, προς το υπέρτατο συμφέρον του τέκνου, του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, ιδίως δε της ηλικίας του τέκνου, της σωματικής και συναισθηματικής του αναπτύξεως, της εντάσεως του συναισθηματικού του δεσμού με τον γονέα που είναι πολίτης της Ένωσης και με τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, καθώς και του κινδύνου που θα συνεπαγόταν για την ισορροπία του τέκνου ο αποχωρισμός του από τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας.

72 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, στο πρώτο και το δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, προκειμένου να κριθεί αν τέκνο το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης θα αναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον, και να στερηθεί, κατ' αυτόν τον τρόπο, τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που του απονέμονται από το άρθρο αυτό, στην περίπτωση που δεν αναγνωρισθεί στον γονέα του, υπήκοο τρίτης χώρας, δικαίωμα διαμονής στο οικείο κράτος μέλος, το ότι ο έτερος γονέας, υπήκοος της Ένωσης, είναι πράγματι ικανός και διατεθειμένος να αναλάβει κατ' αποκλειστικότητα την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου είναι μεν κρίσιμο στοιχείο, πλην όμως δεν επαρκεί αφεαυτού για να κριθεί ότι δεν υφίσταται μεταξύ του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας και του τέκνου σχέση εξαρτήσεως τέτοιου είδους ώστε το τέκνο να υποστεί περιορισμό

των δικαιωμάτων του σε περίπτωση μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής. Μια τέτοια εκτίμηση πρέπει να στηρίζεται στη συνεκτίμηση, προς το υπέρτατο συμφέρον του τέκνου, του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, ιδίως δε της ηλικίας του τέκνου, της σωματικής και συναισθηματικής του αναπτύξεως, της εντάσεως του συναισθηματικού του δεσμού με τον γονέα που είναι πολίτης της Ένωσης και με τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, καθώς και του κινδύνου που θα συνεπαγόταν για την ισορροπία του τέκνου ο αποχωρισμός του από τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

73 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να εξαρτά το δικαίωμα διαμονής, στο έδαφός του, υπηκόου τρίτης χώρας, γονέα ο οποίος έχει την καθημερινή πραγματική φροντίδα ανήλικου τέκνου έχοντος την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους μέλους, από την υποχρέωση του εν λόγω υπηκόου τρίτης χώρας να αποδείξει ότι ο έτερος γονέας, υπήκοος του ίδιου κράτους μέλους, δεν είναι σε θέση να φροντίζει καθημερινά και πραγματικά το τέκνο.

74 Κατά την Ολλανδική Κυβέρνηση, κατ' εφαρμογήν του γενικού κανόνα ότι όποιος επικαλείται κάποιο δικαίωμα πρέπει να αποδεικνύει ότι το δικαίωμα αυτό ισχύει στην περίπτωσή του, κανόνας ο οποίος γίνεται δεκτός στο δίκαιο της Ένωσης (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2013, Alarape και Tijani, C-529/11, EU:C:2013:290, σκέψη 38, και της 16ης Ιανουαρίου 2014, Reyes, C-423/12, EU:C:2014:16, σκέψεις 25 έως 27), οι εκκαλούσες της κύριας δίκης φέρουν το βάρος αποδείξεως της υπάρξεως δικαιώματος διαμονής στηριζόμενου στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ. Οι εκκαλούσες θα έπρεπε να αποδείξουν ότι, λόγω της συνδρομής αντικειμενικών εμποδίων που δεν επιτρέπουν στον γονέα πολίτη της Ένωσης να φροντίσει εν τοις πράγμασι το τέκνο, το τέκνο ήταν σε τέτοιο βαθμό εξαρτημένο από τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, ώστε τυχόν άρνηση αναγνωρίσεως του δικαιώματος διαμονής στον γονέα αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα να υποχρεωθεί εκ των πραγμάτων το τέκνο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης.

75 Επισημαίνεται, συναφώς, ότι σε περίπτωση που υπήκοος τρίτης χώρας, γονέας ανήλικου τέκνου ιθαγένειας κράτους μέλος, ο οποίος έχει την καθημερινή και πραγματική φροντίδα του τέκνου, ζητεί από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους να του αναγνωριστεί δευτερογενές δικαίωμα διαμονής στηριζόμενο στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ, ο γονέας αυτός φέρει το βάρος να προσκομίσει στοιχεία που επιτρέπουν να κριθεί αν πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του εν λόγω άρθρου και, ιδίως, στοιχεία που αποδεικνύουν ότι τυχόν απόφαση περί μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής στον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας θα στερούσε από το τέκνο τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, υποχρεώνοντάς το να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον.

76 Όπως αναφέρει, όμως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ακόμη και αν ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας είναι κατ' αρχήν αυτός που φέρει το βάρος να προσκομίσει στοιχεία που αποδεικνύουν ότι μπορεί να αντλήσει δικαίωμα διαμονής από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, και ιδίως στοιχεία που αποδεικνύουν ότι σε περίπτωση που δεν αναγνωρισθεί δικαίωμα διαμονής το τέκνο θα υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, οι αρμόδιες εθνικές αρχές οφείλουν, πάντως, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως των προϋποθέσεων που πρέπει να πληρούνται προκειμένου το πρόσωπο αυτό να δικαιούται ένα τέτοιο δικαίωμα διαμονής, να μεριμνούν ώστε η εφαρμογή εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως που διέπει το βάρος αποδείξεως όπως η επίμαχη στις υποθέσεις της κύριας δίκης να μη διακυβεύει την πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

77 Η εφαρμογή μιας τέτοιας εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως σχετικά με το βάρος αποδείξεως δεν απαλλάσσει τις αρχές του οικείου κράτους μέλους από την υποχρέωση να προβαίνουν, βάσει των στοιχείων που προσκομίζονται από τον υπήκοο τρίτης χώρας, στην αναγκαία έρευνα προκειμένου να εξακριβωθεί ο τόπος κατοικίας του γονέα υπηκόου του εν λόγω κράτους μέλους και να κριθεί, αφενός, αν ο γονέας αυτός είναι εν τοις πράγμασι ικανός και διατεθειμένος να αναλάβει κατ'

αποκλειστικότητα την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου και, αφετέρου, αν υφίσταται τέτοια σχέση εξαρτήσεως μεταξύ του τέκνου και του γονέα υπηκόου τρίτης χώρας, ώστε τυχόν απόφαση περί μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής του γονέα αυτού θα στερούσε από το τέκνο τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, υποχρεώνοντάς το να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον.

78 Βάσει των ανωτέρω, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν απαγορεύει σε κράτος μέλος να εξαρτά το δικαίωμα διαμονής, στο έδαφός του, υπηκόου τρίτης χώρας, γονέα ο οποίος έχει την καθημερινή πραγματική φροντίδα ανήλικου τέκνου έχοντος την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους μέλους, από την υποχρέωση του εν λόγω υπηκόου να προσκομίσει στοιχεία που αποδεικνύουν ότι τυχόν απόφαση περί μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής στον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας θα στερούσε από το τέκνο τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, υποχρεώνοντάς το να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον. Οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους οφείλουν, όμως, να προβαίνουν, βάσει των στοιχείων που προσκομίζονται από τον υπήκοο τρίτης χώρας, στην αναγκαία έρευνα ώστε να μπορέσουν να κρίνουν, υπό το πρίσμα του συνόλου των περιστάσεων της υποθέσεως, αν τυχόν απορριπτική απόφαση θα είχε τις συνέπειες αυτές.

Επί των δικαστικών εξόδων

79 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, προκειμένου να κριθεί αν τέκνο το οποίο είναι πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα αναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, θεωρούμενο ως εν όλον, και να στερηθεί, κατ' αυτόν τον τρόπο, τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που του απονέμονται από το άρθρο αυτό, στην περίπτωση που δεν αναγνωρισθεί στον γονέα του, υπήκοο τρίτης χώρας, δικαίωμα διαμονής στο οικείο κράτος μέλος, το ότι ο έτερος γονέας, υπήκοος της Ένωσης, είναι πράγματι ικανός και διατεθειμένος να αναλάβει κατ' αποκλειστικότητα την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου είναι μεν κρίσιμο στοιχείο, πλην όμως δεν επαρκεί αφεαυτού για να κριθεί ότι δεν υφίσταται μεταξύ του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας και του τέκνου σχέση εξαρτήσεως τέτοιου είδους ώστε το τέκνο να υποστεί περιορισμό των δικαιωμάτων του σε περίπτωση μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής. Μια τέτοια εκτίμηση πρέπει να στηρίζεται στη συνεκτίμηση, προς το υπέρτατο συμφέρον του τέκνου, του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, ιδίως δε της ηλικίας του τέκνου, της σωματικής και συναισθηματικής του αναπτύξεως, της εντάσεως του συναισθηματικού του δεσμού με τον γονέα που είναι πολίτης της Ένωσης και με τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, καθώς και του κινδύνου που θα συνεπαγόταν για την ισορροπία του τέκνου ο αποχωρισμός του από τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας.**

2) **Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν απαγορεύει σε κράτος μέλος να εξαρτά το δικαίωμα διαμονής, στο έδαφός του, υπηκόου τρίτης χώρας, γονέα ο οποίος έχει την καθημερινή πραγματική φροντίδα ανήλικου τέκνου έχοντος την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους μέλους, από την υποχρέωση του εν λόγω υπηκόου να προσκομίσει στοιχεία που αποδεικνύουν ότι τυχόν απόφαση περί μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής στον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας θα στερούσε από το τέκνο τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως,**

κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, υποχρεώνοντάς το να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης θεωρούμενο ως εν όλον. Οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους οφείλουν, όμως, να προβαίνουν, βάσει των στοιχείων που προσκομίζονται από τον υπήκοο τρίτης χώρας, στην αναγκαία έρευνα ώστε να μπορέσουν να κρίνουν, υπό το πρίσμα του συνόλου των περιστάσεων της υποθέσεως, αν τυχόν απορριπτική απόφαση θα είχε τις συνέπειες αυτές.

(υπογραφές)